

УДК 35.086+343.35:35.08

DOI <https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i2.1021>*А. М. Куліш**orcid.org/0000-0002-2907-3639**доктор юридичних наук, професор,**директор**Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету**Т. А. Кобзева**orcid.org/0000-0001-6176-0239**доктор юридичних наук, професор,**доцент кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки**Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВИСОКОПОСАДОВИХ ОСІБ ЗА НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКІВ, ПОКЛАДЕНИХ ДЕРЖАВОЮ

Актуальність теми дослідження. Належне системне функціонування механізму держави – ключова умова для необхідного розвитку країни й забезпечення благополуччя населення. Досягнення реальних помітно високих показників у цьому напрямі, обов'язково, передбачає ефективне й результативне виконання всіх поставлених завдань з боку осіб уповноважених на реалізацію функцій держави та місцевого самоврядування. Саме від їхнього оперативного й дієвого реагування на виклики сьогодення залежать позиції країни в недалекому майбутньому.

Особливе місце серед представників названих груп, виправдано, відведено, так званим «високопосадовим особам», тобто тим одиницям, які, в нашому розумінні, займають відповідальне й особливе відповідальне становище у владній вертикалі. Від управлінських рішень останніх залежить характер багатьох державницьких процесів (у тому числі супутніх), що може відчутно позначитись на позиціях держави в різних сферах. При чому, йдеться не лише про внутрішню складову, а й стратегічно важливу міжнародну арену.

Постановка проблеми. Обіймання посад, які на законодавчому рівні відносяться до відповідальних або особливо відповідальних зумовлює особливий науковий інтерес, у тому числі під окресленим вище кутом зору. Зважаючи на територіальні межі юрисдикції вказаних осіб, місце в управлінській ієрархії їх рішень та непублічний авторитет самої особи, традиційно існуючий у період перебігу каденції, посилюється низка реальних ризиків щодо зловживань із боку останньої.

Відповідно, виникає об'єктивна потреба в дослідженні наявних, розробці й подальшому визнанні так званих нових «запобіжників» від можливих протиправних діянь. Адже, неналежне виконання обов'язків, покладених державою на вказаних осіб може призвести до складних наслід-

ків різного характеру й ступеня гостроти слугуючи каталізатором для низки деструктивних процесів. Одним із таких, закономірно, залишається питання видів і особливостей юридичної відповідальності, до якої, потенційно, можуть бути притягнені представники аналізованих груп, що й актуалізує порушену складну проблематику.

Мета дослідження. Метою роботи доцільно вважати аналіз поточного правового забезпечення, що регулює суспільні відносини, які можуть виникати під час притягнення осіб, які займають відповідальне чи особливо відповідальне становище до юридичної відповідальності за неналежне виконання обов'язків, покладених державою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широкий спектр аспектів, який мають прямий і опосередкований стосунок щодо висвітленої проблематики неодноразово ставав предметом наукового інтересу вітчизняних й іноземних дослідників. До числа таких поширених і часто цитованих результатів слід віднести відповідні доробки Б. Т. Базильова, В. В. Баштанник, Н. В. Іванчука, М. І. Зубрицького, А. В. Малько, М. І. Матузова, А. В. Мелехіна, Н. Ф. Кузнецової, А. І. Коробеевої, Ф. М. Решетнікова, Ю. С. Шемшученка й багатьох інших.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж предметно фокусуватись відносно окресленої тематики наукового дослідження слід зосередити свою увагу на деяких висхідних аспектах. Йдеться про необхідність виокремлення з числа осіб уповноважених на реалізацію функцій держави та місцевого самоврядування саме тих, які займають відповідальне й особливе відповідальне становище у поточній владній парадигмі. Інша знакова позиція, що вартує розгляду та змістовного опрацювання – характеристика юридичної відповідальності як правової категорії.

Стосовно кола осіб, які займають відповідальне й особливе відповідальне становище, то

з цієї позиції, виправдано, керуватися окремими положеннями ЗУ «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. № 1700-VII [1] та ЗУ «Про внесення змін до Закону України "Про запобігання корупції" щодо відновлення інституційного механізму запобігання корупції» [25]. Так, згідно примітки до ст. 51³ вказаного нормативно-правового акту до числа цих осіб відносяться Президент України, Прем'єр-міністр України, член Кабінету Міністрів України, перший заступник або заступник міністра, член Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України, уповноважений з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель, Голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Голова Фонду державного майна України, його перший заступник або заступник, член Центральної виборчої комісії, член, інспектор Вищої ради правосуддя, член, інспектор Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, народний депутат України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений із захисту державної мови, члени Національної комісії зі стандартів державної мови, Директор Національного антикорупційного бюро України, його перший заступник та заступник, Голова Національного агентства з питань запобігання корупції та його заступники, Генеральний прокурор, його перший заступник та заступник, Голова Національного банку України, його перший заступник та заступник, член Ради Національного банку України, Секретар Ради національної безпеки і оборони України, його перший заступник та заступник, Керівник Офісу Президента України, його перший заступник та заступник, Постійний Представник Президента України в Автономній Республіці Крим, його перший заступник та заступник, радник або помічник Президента України, Прем'єр-міністра України, особи, посади яких належать до посад державної служби категорії «А» або «Б», та особи, посади ч. 1 ст. 14 ЗУ «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 07.06.2001 р. № 2493-III [2] віднесені до першої – третьої категорій [1]. Також до зазначеного переліку законодавець включає суддів, суддів Конституційного Суду України, прокурорів, слідчих і дізнавачів, керівників, заступників керівників державних органів, юрисдикція яких поширюється на всю територію України, їх апаратів та самостійних структурних підрозділів, керівників, заступників керівників державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, юрисдикція яких поширюється на територію однієї або кількох областей, Автономної Республіки Крим, міст Києва або Севастополя,

керівників державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, юрисдикція яких поширюється на територію одного або кількох районів, міста республіканського в Автономній Республіці Крим або обласного значення, району в місті, міста районного значення, військових посадових осіб вищого офіцерського складу [1]. Як бачимо, законодавець до числа таких суб'єктів відносить широке коло посадових осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування.

На кожного з таких осіб державою покладається низка зобов'язань неухильне системне виконання яких – неодмінний атрибут професійної діяльності останніх. Безперечно, визначені обов'язки носять особливий характер, зважаючи на коло законодавчо визначених завдань і функцій цих осіб, порівняно з іншими суб'єктами, що практично забезпечують функціонування механізму держави.

З приводу юридичної відповідальності, то вказаному питанню давно відведена свою вага й особлива роль у спеціальній літературі. Наведений спектр дискусійних положень неодноразово перебував у центрі предметної уваги науковців. Отримані результати з цього питання, за весь період 30-ти річної незалежності, регулярно були об'єктивовані у різних видах наукових праць. Сучасний етап також характеризується стійким попитом із боку дослідників відносно аналізованого спектру питань. Варто також відмітити, що не мала кількість різних видів робіт за цим напрямом стосуються безпосередньо представників груп, які займають відповідальне або особливе відповідальне становище у владній вертикалі.

Погоджуємося з точкою зору, що в юридичній літературі у загальний висхідний термін «відповідальність» укладають різне змістовне наповнення. Домінуючими поширеними поглядами вбачається предметна концентрація на думці про певний обов'язок (-и) або заходи покарання. З приводу обов'язків, то йдеться про активний аспект відповідальності, в якому остання позиціонується як усвідомлення певною особою власного місця у суспільстві, своєї ролі в суспільному прогресі, персональної участі у справах держави тощо. Вбачається, що відповідальність в такому змісті становить своєрідний моральний і політичний регулятор поведінки [3, с. 180]. Стосовно іншого поширеного згаданого варіанту, то припускаємо, що йдеться про реагування держави в особі уповноважених суб'єктів на наслідки негативної поведінки котрогось із учасників правовідносин. Під «негативною поведінкою», в нашому розумінні, вбачається така модель поведінки індивіда, що порушує усталений і визнаний правовий уклад у конкретній державі.

Безперечно, держава будучи зобов'язана неухильно й ефективно реалізовувати свої функ-

ції та з метою недопущення посилення дисбалансів у різних сферах вживає заходи щодо притягнення винного до відповідальності. Слід також влучно зазначити, що у такому випадку, йдеться винятково про ретроспективну сторону відповідальності. Тобто, певні владні інституції провадять санкціоновані міри, націлені зреагувати на діяння, що мали місце в минулому. Переконані, що у цьому й полягає ключова відмінність двох наведених і розглянутих поширених підходів.

Із приводу авторитетних позиції відносно розуміння поняття і сутності дефініції «юридична відповідальність» зауважуємо на тому, що на цей момент не сформована консолідована думка стосовно наведеного терміну. Вважаємо, що, з одного боку, це зумовлено існуванням широкого різнохарактерного діапазону переконань із цього приводу, а з іншого – складністю й багатогранністю вказаної категорії.

Тим не менш, зустрічаються схожі за змістом позиції, які орієнтовані на певну спільну сукупність характеристик відносно аналізованого поняття. До прикладу, Н. В. Іванчук та Н. І. Матузов позиціонують вказану дефініцію як один із соціально-правових регуляторів [4; 5, с. 101; 6, с. 443]. Насамперед, Н. В. Іванчук відмічає, що така відповідальність безпосередньо пов'язана з правами й обов'язками громадян, із виконанням взаємно прийнятних зобов'язань різними суб'єктами, із рівнем розвитку правосвідомості, правової культури громадян у суспільстві, тобто це «певна міра свободи» [4; 5, с. 101]. В свою чергу Н. І. Матузов, акцентує увагу на юридичній відповідальності як одному з видів соціальної відповідальності індивіда, головною особливістю якої є те, що вона пов'язана з порушенням юридичних норм, за якими стоїть апарат примусу держави [6, с. 443]. Натомість, деякі інші вітчизняні й іноземні дослідники (О. В. Мелехін і Б. Т. Базилев) є прихильниками точки зору, що, в цьому контексті, мова, повинна йти певний різновид правовідносин [7, с. 407; 8, с. 47]. Зокрема, О. В. Мелехін тлумачить юридичну відповідальність, як обов'язок правопорушника нести покарання, зазначати санкцій, передбачених правовими нормами і застосовуються компетентними органами у разі наявності факту скоєння протиправного діяння [7, с. 407]. Б. Т. Базилев відзначає, що інститут юридичної відповідальності є загальним, комплексним за своїм змістом (включає норми різних галузей), своєрідний за структурою (складається з інститутів і галузі в цілому), охоронний за призначенням, функціональний інститут права, що регулює деліктні відносини методом покарання правопорушників [8, с. 47].

У літературі містяться й інші відмінні позиції з цього приводу. Також зустрічаються переконання, які носять комбінований характер,

іншими словами – включають елементи різних, у тому числі висвітлених в дослідженні переконань. Наочним влучним прикладом такого судження можна вважати погляд В. І. Червонюк, яка стверджує, що така відповідальність взагалі має подвійну сутність. Відповідно, авторка розкриває її через широкий і вузький підходи. З приводу першого (філософського), то юридична відповідальність репрезентується як ставлення особи до суспільства і до держави, до інших осіб з точки зору виконання нею певних обов'язків по відношенню до суспільства, держави або інших осіб. Щодо вузького (спеціально-юридичного) підходу, то досліджувана категорія позиціонується як реакція держави на скоєне правопорушення [9, с. 565]. На основі оцінки інтерпретації категорії «юридична відповідальність» зауважимо, що вказана понятійна одиниця має важливе значення для правової науки. Відзначимо також, що вона є складною, багатогранною, має специфічну сутність та є невід'ємною з точки зору наукової характеристики процедур реагування держави на негативну (тобто протиправну) поведінку.

Стосовно ж, безпосередньо проблематики відповідальності осіб, які займають відповідальне чи особливо відповідальне становище, за неналежне виконання обов'язків, покладених державою, то зважаючи на рівень і характер управлінських й інших рішень, а також враховуючи позиції останніх у цьому сенсі мову варто вести про кримінальну відповідальність останніх. Безперечно, при певних обставинах зазначені особи, за підсумками власної професійної діяльності можуть бути притягнені до адміністративної, дисциплінарної та цивільно-правової. Проте, якщо брати до уваги проблематику не виконання обов'язків, покладених державою, то, в цьому випадку, слід зосередитися саме на кримінальній відповідальності.

Більше того, нещодавно сформована практика показує, що перераховані вище види юридичної відповідальності (адміністративна, дисциплінарна та цивільно-правова) не завжди вдається застосовувати у повній мірі стосовно саме зазначеного кола осіб. Наприклад, у Рішенні Конституційного Суду України (КСУ) від 27.10.2020 р. № 13-р/2020 [10] було кардинально змінено підходи взагалі щодо притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які є суб'єктами декларування. Як відомо, це рішення Конституційного Суду України спровокувало широкий суспільний резонанс серед представників громадянського суспільства. Можемо також відмітити, що воно призвело до проявів негативних реакцій з боку міжнародних партнерів і мало реальні економічні й іміджеві наслідки. Проте, фахівці Національного агентства з питань запобігання корупції виділяють ще один важливий підсумок згаданого документу – фактичну неможливість

притягнення й до адміністративної відповідальності «топ-посадовців» за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення [11]. Існують суттєві перепони юридичного й зустрічаються фактори іншого характеру, обумовлені особливостями соціально-правового статусу представників цієї групи осіб, які унеможливають притягнення до адміністративної, дисциплінарної та цивільно-правової відповідальностей. Також враховуючи соціально-правове становище представників цієї групи серед багаточисленного переліку осіб уповноважених на виконання функцій держави й місцевого самоврядування нерідко не вдається отримати бажаний ефекти від таких заходів авторитетного примусу.

Знакова та реалістична з точки зору вірогідності застосування вбачається саме кримінальна відповідальність, яка, у порівнянні з іншими видами, має більш суттєві наслідки. Тим паче, факт притягнення якраз до цієї відповідності, часто, у подальшому, породжує юридичні та політичні обставини, що ускладнюють, відтермінують чи навіть унеможливають зайняття посад в органах державної влади та (або) місцевого самоврядування.

В. В. Баштанник зауважує, що кримінальна відповідальність державного службовця є особливим правовим інститутом юридичної відповідальності державного службовця, у межах якого дається офіційна оцінка поведінки державного службовця (дії або бездіяльності) як злочинної, протиправної дії [12]. Переконані, що це повинно стосуватися всіх тих осіб, які займають відповідальне чи особливо відповідальне становище в національній владній системі.

Поряд із цим, погоджуємося з переконанням, що кримінальна відповідальність державного службовця полягає в застосуванні до нього заходів державного примусу у вигляді настання негативних наслідків, із метою відновлення справедливості й правопорядку та недопущення вчинення аналогічного чи суміжного злочину у майбутньому, передбаченого нормами Кримінального кодексу України. При цьому, державний службовець притягується до кримінальної відповідальності лише у разі порушення кримінального законодавства, якщо він здійснив недотримання правил, забезпечення яких входить до його службових обов'язків. Відповідно, відсутність зв'язку між службовими повноваженнями та деструктивними діями щодо потерпілого свідчить про відсутність службового злочину. Таким чином, підставою притягнення державного службовця до кримінальної відповідальності є сукупність двох обставин: 1) вчинення злочину; 2) недодержання правил, забезпечення виконання яких належить до їх службових обов'язків [13, с. 283]. Отже, йдеться, винятково, про ті протиправні заходи, які можуть мати місце під час виконання останніми власних

посадових обов'язків (зобов'язань, які покладаються на конкретну одиницю державою). Вказана теза є цілком виправданою, а також звужує коло злочинних діянь, які можуть бути інкриміновані досліджуваним нами групам осіб.

Виходячи з такої логіки та усвідомлюючи специфіку соціально-правового статусу представників аналізованого коло осіб закономірно фокусувати свою увагу на Розділі XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. № 2341-III [14]. Враховуючи вищезазначене, виділимо склади злочинних діянь, що містяться в наступних статтях закону про кримінальну відповідальність: 1) ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем»; 2) ст. 364¹ «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»; 3) ст. 364² «Здійснення народним депутатом України на пленарному засіданні Верховної Ради України голосування замість іншого народного депутата України»; 4) ст. 365 «Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу»; 5) ст. 365² «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги»; 6) ст. 365³ «Бездіяльність працівника правоохоронного органу щодо незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор, лотерей»; 7) ст. 366 «Службове підrobлення»; 8) ст. 366² «Декларування недостовірної інформації»; 9) ст. 366³ «Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування»; 10) ст. 367 «Службова недбалість»; 11) ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою»; 12) ст. 368² «Незаконне збагачення»; 13) ст. 368³ «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»; 14) ст. 368⁴ «Підкуп особи, яка надає публічні послуги»; 15) ст. 368⁵ «Незаконне збагачення»; 16) ст. 369 «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі»; 17) ст. 369² «Зловживання впливом»; 18) ст. 369³ «Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань»; 19) ст. 370 «Провокація підкупу» [14]. Як бачимо, в Україні визнана широка мапа злочинних складів, за яких можливо притягнути до кримінальної відповідальності досліджуваних нами службових осіб. Зазначене, націлене на сприяння мінімізації зловживань останніми, тим самим додатково дієво стимулюючи на належне виконання обов'язків, покладених державою.

Для повноти й всебічності наукового дослідження пропонується, у загальному вигляді,

ознайомитися з іноземними практиками регламентації нормативного забезпечення видів злочинних діянь, які застосовуються до тамтешніх «високопосадовців». Вказане має на меті забезпечити змістовний і ґрунтовний аналіз порушеної складної проблематики.

Так, до прикладу, суб'єктом відповідних злочинів у КК ФРН виступають посадові особи, а також «особи, які спеціально уповноважені на виконання публічних обов'язків». У загальній частині вказаного нормативно-правового акту таку особу представлено через призму державно-правових відносин за посадою або виконання завдань в сфері державного управління. З приводу названих спеціально уповноважених на виконання публічних обов'язків одиниць, то, у розумінні тамтешнього законодавства, йдеться про тих, хто не будучи посадовою особою в суспільстві або інших організаційно-правових формах виконують управлінські завдання [15, с. 14]. У Кримінальному кодексі Іспанії відповідальність посадових осіб передбачена в підрозділі 1 «Про посадові злочини державних службовців та інших» розділу XIX «Злочини проти державної влади». У цьому розділі спеціальним суб'єктом злочину нарівні з посадовою особою виступає і державний службовець [16, с. 126]. У свою чергу Кримінальний кодекс Італії включає наступні види зазначених посадових злочинів: 1) привласнення; 2) хабарництво; 3) підкуп; 4) підбурювання до вчинення підкупу; 5) зловживання службовим становищем; 6) використання винаходів і відкриттів, які стали відомими по службі; 7) використання службової таємниці; 8) підбурювання до нехтування і знуцання над установами, законами та нормативними актами влади; 9) відмова від виконання службових обов'язків тощо [17, с. 79]. Цікавим є досвід вказаної країни, зокрема, під тим кутом зору, що у випадку притягнення до відповідальності державного службовця не виключено притягнення його безпосередніх керівників до дисциплінарної та адміністративно-фінансової відповідальності за завдану шкоду своєму підрозділу внаслідок відсутності з їхнього боку передбаченого законом контролю за дотриманням службових обов'язків підвідомчим персоналом, у тому числі дня та виконання кожним працівником своїх службових обов'язків [18].

Кримінальний кодекс Швейцарії (Розділ 18 «Злочинні діяння проти службових і професійних обов'язків») налічує такі злочинні діяння в цій сфері відносин: 1) зловживання службовим становищем (ст. 312); 2) неправомірне стягнення зборів (ст. 313); 3) неправильне виконання службових обов'язків (ст. 314); 4) одержання хабара (ст. 315); 5) прийняття подарунків (ст. 316); 6) підробка документів за посадою (ст. 317); 7) помилкове лікарське свідоцтво (ст. 318); 8) допущення

втечі (ст. 319); 9) порушення службової таємниці (ст. ст. 320-321); 10) порушення обов'язку надавати довідки засобом масової інформації (ст. 322) [19, с. 105-106]. Як бачимо, тамтешні нормотворці присвячують вказаному широкому колу дискусійних аспектів неабияку увагу. Притім, як і в Україні, відповідальність цієї групи осіб поширюється на широкий діапазон сфер суспільних відносин. Вбачаємо, що зазначене має на меті мінімізувати ризики потенційних зловживань з боку представників досліджуваної фокус-групи.

Безперечно, й переважаюча більшість інших держав також цій позиції відводять особливе значення. Зазначене, має стосунок і до питання видів юридичної відповідальності високопосадових осіб. До прикладу, Японське законодавство передбачає чотири основні види дисциплінарних стягнень: 1) звільнення; 2) призупинення перебування на посаді тимчасового усунення строком від одного дня до одного року, без виплати грошової винагороди; 3) скорочення окладу, може бути утримано до третини платні за період від дня до одного року; 4) попередження (зауваження, письмова догана) [20, с. 44]. В Україні, як відомо, передбачені наступні види дисциплінарної відповідальності: 1) зауваження; 2) догана; 3) попередження про неповну службову відповідність; 4) звільнення з посади державної служби (ч. 1 ст. 66 Про державну службу від 10.12.2015 р. № 889-VIII) [21]. Вбачаємо, що наведена іноземна практика, у перспективі, може бути взята до уваги при подальшій поглибленій науковій розробці цього аспекту порушеної проблематики.

Цікавою є наявна практика щодо власне видів відповідальності аналізованої групи осіб у деяких іноземних державах. Так, законодавство Французької Республіки передбачає лише наступні види юридичної відповідності високопосадовців: 1) кримінальна відповідальність при виявленні у діях особи корупційних складових та зловживання службовим становищем у корисливих цілях; 2) фінансова (матеріальна), у разі заподіяння діями державного службовця матеріальних збитків установі, в якій проходить службу; 3) дисциплінарна [22, с. 16-17]. Відповідно, однією з ключових відмінностей від національних правових реалій є відсутність юридичної змоги притягнення до адміністративної відповідальності останніх. Така парадигма, на наше переконання, зумовлена специфікою тамтешньої правової регламентації відносин у цій сфері. Однією з характерних особливостей якої є існування «жорстких» негативних наслідків в разі скоєння діянь протиправного характеру за участі високопосадових осіб.

В той же час, у багатьох державах існує стійка практика щодо притягнення до всіх класичних видів юридичної відповідальності високопосадовців. Так, можна навести у приклад Канаду, проте

міститься одна особливість, що полягає в тому, що самим державним службовцем може бути пред'явлений позов щодо тих цивільно-правових деліктів, де передбачено відповідальність держави [23].

З точки зору видів механізмів реагування уповноважених публічних інституцій на менш складні діяння такого виду, то, для порівняння, цікавим убагається досвід США. Мова, безпосередньо, йде про законодавчо передбачену можливість, у певних штатах, вжиття таких заходів впливу до цих осіб: 1) часткова або повна дискваліфікація; 2) переміщення на нижчий ступінь; 3) пропозиція припинити «конфліктні» фінансові зв'язки [24]. Переконані, що такий досвід буде корисним і для України у випадку дослідження зазначеного питання й, відповідно, опрацювання провідних іноземних практик.

Слід відмітити, що й інші держави присвячують значну увагу цьому питанню, зважаючи на ступінь потенційних вагомих ризиків у разі відсутності належних «запобіжників». Доцільно наголосити й на існуванні стійких тенденцій стосовно уніфікації відповідних правових стандартів та неухильне слідування визнаним міжнародним цінностям і принципам.

Варто також зауважити, що в контексті можливого пошуку шляхів із удосконалення законодавства з питань відповідальності високопосадових осіб за неналежне виконання обов'язків, покладених державою слухним буде змістовне опрацювання закордонного досвіду. Перевагами саме цього підходу, виправдано, можна вважати існування гарантій щодо ефективності й результативності тамтешніх примусових заходів. Із огляду на вказане, такий підхід може сприяти й пошуків мір із посилення вітчизняного законодавства в окресленому напрямі та забезпечить слідування нормотворця провідним іноземним практикам із урахуванням національних реалій.

Висновки. За результатами виконаного дослідження здійснено аналіз поточного правового забезпечення, що регулює суспільні відносини, які можуть виникати під час притягнення осіб, які займають відповідальне чи особливо відповідальне становище («високопосадовців») до юридичної відповідальності за неналежне виконання обов'язків, покладених державою. Вказані особи можуть бути притягнені до таких видів юридичної відповідальності: 1) адміністративна; 2) дисциплінарна; 3) кримінальна; 4) цивільно-правова. Особливе місце, зважаючи на те що, нерідко, вказана міра породжує юридичні та політичні обставини, які ускладнюють, відтермінують чи навіть унеможливають зайняття посад в органах державної влади та (або) місцевого самоврядування присвячено кримінальній відповідальності.

Проаналізовано провідний іноземний досвід правового регулювання відносин у тамтешній ана-

логічній сфері. У разі можливого пошуку шляхів із удосконалення законодавства з питань відповідальності високопосадових осіб за неналежне виконання обов'язків, покладених державою, слухним убагається вивчення закордонного досвіду.

Література

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
2. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 07.06.2001 р. № 2493-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>.
3. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія: В 6 т. К. : «Укр. Енцикл», 2003. Т. 5. 736 с.
4. Іванчук Н. В. Взаємна відповідальність особи і держави в контексті розбудови сучасної Української держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2007. 21 с.
5. Іванчук Н. В. Взаємна відповідальність особи і держави в контексті розбудови сучасної Української держави : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2007. С. 101.
6. Матузов Н. И., Малько А. В. Теория государства и права. М. : Юристъ, 2004. 512 с.
7. Мелехин А. В. Теория государства и права. М. : Маркет ДС, 2007. 640 с.
8. Базылев Б. Т. Юридическая ответственность : теоретические вопросы. Красноярск : Изд-во Красноярского университета, 2005. 120 с.
9. Червонюк В. И. Теория государства и права. М. ИНФРА-М, 2006. С. 565–566.
10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України : Рішення від 27.10.2020 р. № 13-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>.
11. Адміністративна відповідальність для топ-посадовців за брехню в деклараціях також не діє: наслідки рішення КСУ : Офіційний веб-портал Національного агентства з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/deklaruvannya/administratyvna-vidpovidalnist-dlya-top-posadovtstva-za-brehyu-v-deklaratsiyah-takozh-ne-diye-naslidky-rishennya-ksu/>.
12. Баштанник В. В. Відповідальність кримінальна. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.] ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : НАДУ, 2011. Т. 6 : Державна служба / наук.-ред. колегія: С. М. Серьогін (співголова) [та ін.], 2011. С. 69–72
13. Зубрицький М. І. Кримінальна відповідальність державних службовців. *Науковий вісник публічного та приватного права*, 2016 № 4 Ч. 2. С. 282–288.
14. Кримінальний кодекс України : Закону України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2533>.
15. Кузнецова Н. Ф., Решетников Ф. М. Уголовный кодекс ФРГ. М., 1996. С. 14.
16. Кузнецова Н. Ф., Решетников Ф. М. Уголовный кодекс Испании. М., 1998. С. 126.
17. Коробеева А. И. Уголовный кодекс Италии. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. С. 79.

18. Сергачева О. А. К вопросу о правовой природе публичного контракта в соответствии с законодательством Итальянской Республики. *Гражданское право*, 2014. № 1.

19. Кузнецова Н. Ф. Уголовный кодекс Швейцарии. М., 2000. С. 102–106.

20. Сравнительное правоведение: национальные правовые системы / В. Ю. Артемов, Н. М. Бевеликова, Р. Г. Газизова и др.; под ред. В. И. Лафитского. М.: ИЗИСП, КОНТРАКТ, 2013. Т. 3: Правовые системы Азии. С. 44.

21. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.

22. Филипова И. А. Дисциплинарная ответственность работников: сравнительный анализ российского и французского трудового законодательства. *Российская юстиция*, 2014. № 12. С. 16–18.

23. Современные кадровые технологии в органах власти: монография / А. М. Беляев, Е. Д. Богатырев, А. И. Галкин и др.; под общ. ред. С. Е. Прокофьева, А. М. Беляева, С. Г. Еремина. М.: Юстицинформ, 2015. 662 с.

24. Уголовно-правовые меры по противодействию коррупции за рубежом: сравнительно-правовое исследование / В. Ю. Артемов, И. С. Власов, Н. А. Голованова и др.; отв. ред. И. С. Власов. М.: Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве РФ, 2014. 432 с.

25. Про внесення змін до Закону України "Про запобігання корупції" щодо відновлення інституційного механізму запобігання корупції: Закон України від 15.12.2020 № 1079-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1079-20#n104>

Анотація

Куліш А. М., Кобзева Т. А. Відповідальність високопосадових осіб за неналежне виконання обов'язків, покладених державою. – Стаття.

Стаття присвячена питанням відповідальності високопосадових осіб за неналежне виконання обов'язків, покладених державою. Наголошено й аргументовано, що належне системне функціонування механізму держави – ключове завдання всіх осіб уповноважених на реалізацію функцій держави та місцевого самоврядування. Підкреслено, на винятковій значимості у цих процесах так званих «високопосадовців», тобто тих одиниць, які займають відповідальне й особливе відповідальне становище у владній вертикалі. Акцентовано увагу на гострій потребі дослідження питання юридичної відповідальності останніх, зважаючи на можливе посилення низки реальних ризиків у частині ймовірних зловживань представниками цих груп.

Першочергово визначено коло посадовців, які у владній ієрархії займають відповідальне чи особливо відповідальне становище, а також розглянуто й проаналізовано погляди провідних іноземних і вітчизняних дослідників відносно їх бачення юридичної відповідальності як правової категорії. Наголошено, що зазначені особи можуть бути притягнені до таких видів юридичної відповідальності: 1) адміністративна; 2) дисциплінарна; 3) кримінальна; 4) цивільно-правова. Предметну увагу сконцентровано на кримінальній відповідальності, як найдієвішій, серед перерахованих, мірі негативного реагування держави на протиправну діяльність аналізованих суб'єктів. Виділено статті закону про кримінальну відповідальність у яких містяться склади злочинів, що уможливають вжиття відповідних заходів до цих посадових осіб. На

прикладі практик Італії, Іспанії, Німеччини та Швейцарії озайомлено й проаналізовано з провідним іноземним досвідом правового регулювання відносин у тамтешній аналогічній сфері. Доведено, що й інші держави присвячують значну увагу цьому питанню, зважаючи на ступінь потенційних вагомих ризиків у разі відсутності належних «запобіжників». Акцентовано увагу на доцільності, в разі можливого пошуку шляхів із удосконалення законодавства з питань відповідальності високопосадових осіб за неналежне виконання обов'язків, покладених державою, змістовного й глибинного опрацювання закордонного досвіду. Названо ключові реальні переваги такого підходу, особливо в умовах активного перебігу багатьох євроінтеграційних процесів.

Ключові слова: держава, високопосадові особи, обов'язки, правове забезпечення, юридична відповідальність.

Summary

Kulich A. M., Kobzeva T. A. Responsibility of high-ranking persons for improper performance of duties assigned by the state. – Article.

The article is devoted to issues of responsibility of high-ranking officials for improper performance of duties assigned by the state. It is emphasized and argued that the proper systemic functioning of the state mechanism is the key task of all persons authorized to implement the functions of the state and local self-government. The exceptional importance of the so-called "high-ranking officials" in these processes, that is, those units that occupy a responsible and particularly responsible position in the power vertical, is emphasized. Attention is focused on the urgent need to study the issue of legal responsibility of the latter, taking into account the possible increase of a number of real risks in terms of alleged abuses by representatives of these groups.

First of all, the circle of officials who occupy a responsible or particularly responsible position in the power hierarchy is determined, and the views of leading foreign and domestic researchers regarding their vision of legal responsibility as a legal category are considered and analyzed. It is emphasized that the specified persons may be brought to the following types of legal responsibility: 1) administrative; 2) disciplinary; 3) criminal; 4) civil law. Subjective attention is focused on criminal responsibility, as the most effective measure of the state's negative response to the illegal activities of the analyzed subjects. The articles of the law on criminal responsibility are highlighted, which contain the composition of crimes, which make it possible to take appropriate measures against these officials. On the example of the practices of Italy, Spain, Germany and Switzerland, the leading foreign experience of legal regulation of relations in the similar field there is introduced and analyzed. It has been proven that other states also devote considerable attention to this issue, considering the degree of potential significant risks in the absence of adequate "safeguards". Emphasis is placed on the expediency, in the case of a possible search for ways to improve the legislation on the responsibility of high-ranking officials for improper performance of duties assigned by the state, meaningful and in-depth study of foreign experience. The key real advantages of such an approach are named, especially in the conditions of the active course of many European integration processes.

Key words: the state, high-ranking officials, duties, legal support, legal responsibility.